

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 69/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Sini Nieminen, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Sonja Sjöman, oikeusministeriö
- poliisitarkastaja Arto Hietanen, sisäministeriö
- erityisasiantuntija Minna Viuhko, sosiaali- ja terveysministeriö
- käräjätuomari Peter Huhananntti, Helsingin käräjäoikeus
- valtionsyyttäjä Heidi Savurinne, Syyttäjälaitos
- rikosylikomisario Ritva Elomaa, Helsingin poliisilaitos
- juristi Merike Helander, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- erityisasiantuntija Mimmi Koukkula, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- terveydenhoitaja Titta Jakonen, Helsingin kaupunki
- toiminnanjohtaja Batulo Essak, African Care ry
- imaami Sharmarke Said Aw-Musse, As-Salam moskeija
- asiantuntija Johanna Latvala, Ihmisoikeusliitto
- kehittämisspäälikkö Satu McLaughlin, Monika-Naiset liitto ry
- asianajaja Liisa Pellinen, Suomen Asianajajaliitto
- toiminnanjohtaja Annette Gothóni, Suomen World Vision ry
- professori Minna Kimpimäki
- professori Sakari Melander
- professori Veli-Pekka Viljanen
- yliopisto-opettaja, väitöskirjatutkija Minna Taipale

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- opetus- ja kulttuuriministeriö
- Poliisihallitus
- Plan International Suomi
- Amnesty International, Suomen osasto ry
- Miesjärjestöjen keskusliitto ry

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

- Naisjärjestöjen Keskusliitto ry

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia, esitutkintalakia, liikenteen palveluista annettua lakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia, pakkokeinolakia, rikosrekisterilakia, rikosvahinkolakia ja vankeuslakia.

Esityksen mukaan naisen sukuelinten silpominen sekä silpomisen valmistelu säädettäisiin rangaistavaksi erillisin rikoslain säännöksin. Naisen sukuelinten silpominen kattaisi naisen ulkoisen sukuelimen vahingoittamisteot, mukaan lukien sukuelimen poistamisen kokonaan tai osittain. Valmistelu puolestaan kattaisi nykyisten törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tekotapojen lisäksi naisen tai tytön viemisen ulkomaille silpomista varten tai muunlaisen naisen tai tytön pakottamisen tai taivuttamisen alistumaan silpomiseen.

Kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneen naisen sukuelinten silpomisen ja naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen osalta, siltä osin kuin on kyse naisen tai tytön pakottamisesta tai taivuttamisesta alistumaan silpomiseen, säädettäisiin erityisestä syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohdasta.

Lisäksi syyteoikeuden vanhentumista koskevia rikoslain säännöksiä muutettaisiin niin, että syyteoikeus ei vanhentuisi, jos kysymyksessä olisi täytetty tappo. Oikeus tuomita rangaistus täytetystä taposta ei myöskään vanhentuisi.

Esityksessä ehdotetaan myös rikoslain lapsensurmaa koskevan säännöksen kumoamista tarpeettomana.

Esityksen tavoitteena on vahvistaa naisten ja tyttöjen hengen ja terveyden suojaa sekä heidän ruumiillista koskemattomuuttaan ja seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. Täytetyn tapon syyteoikeuden vanhentumisajasta luopumisen tavoitteena on varmistaa, että rikosoikeudellista vanhentumista koskevat säännökset eivät aseta estettä tekijän saattamiselle vastuuseen täytetystä taposta ottaen huomioon, että rikos voi olla selvitetävissä hyvinkin pitkän ajan jälkeen.

Samalla tehtäisiin edellä mainittujen muutosten edellyttämät tarkistukset eräisiin muihin lakeihin.

Esityksellä toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman tavoitteita liittyen turvalliseen ja kriisinkestävään oikeusvaltioon.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan rikoslakiin muutoksia kolmesta aihealueesta: tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta ja silpomisen valmistelusta, täytetyn tapon syyteoikeuden vanhentumisesta luopumisesta sekä lapsensurmaa koskevan rangaistussäännöksen kumoamisesta. Samalla esityksessä ehdotetaan edellä mainittujen muutosten edellyttämiä tarkistuksia rikoslain muihin säännöksiin sekä eräisiin muihin lakeihin. Ehdotetut muutokset ovat periaatteellisesti merkityksellisiä.

Lakivaliokunta pitää hallituksen esitystä saamansa selvityksen perusteella tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena sekä puoltaa esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomioin.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen ja silpomisen valmistelu

Rikoslain selkeyttäminen

Eduskunta on vuonna 2020 edellyttänyt, että valtioneuvosto ryhtyy toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin (EK 44/2020 vp). Taustalla on lakivaliokunnan kansalaisaloitteesta KAA 1/2019 vp laatima mietintö (LaVM 6/2020 vp). Valiokunta katsoi, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta voidaan selkeyttää säätämällä asiasta rikoslakiin erityinen rangaistussäännös tai muulla tavalla, kuten täsmentämällä rikoslain pahoinpitelyä koskevia säännöksiä (ks. LaVM 6/2020 vp, s. 13 ja 14).

Viime keväänä on annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta (2024/1385, jäljempänä "NKV-direktiivi"). Direktiivissä velvoitetaan jäsenvaltiot kriminalisoimaan nimenomaisesti naisen sukuelinten silpominen sekä naisen tai tytön pakottaminen tai järjestäminen alistumaan silpomiseen (3 artikla ja johdanto-osan kappale 15).

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi rikoslain 21 lukuun lisätään erilliset rangaistussäännökset naisen sukuelinten silpomisesta (uusi 6 b §) ja tällaisen silpomisen valmistelusta (uusi 6 c §). Esityksessä on otettu huomioon edellä mainitun NKV-direktiivin velvoitteet.

Lakivaliokunta suhtautuu myönteisesti erillisten rangaistussäännösten lisäämiseen rikoslakiin naisen sukuelinten silpomisesta ja silpomisen valmistelusta. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen katsotaan naisiin ja tyttöihin kohdistuvaksi väkivallaksi sekä kunniaan liittyväksi väkivallaksi. Kyse on ihmisoikeusloukkauksesta ja vakavasta teosta, jolla on haitallisia vaikutuksia tyttöjen ja naisten sukuelinten toimintaan ja terveyteen (ks. HE, s. 6—9, sekä LaVM 6/2020 vp, s. 3 ja 4). Silpomisen taustalla on naisten seksuaalisuuden hallitsemiseen ja kunnian säilyttämiseen liittyviä syitä. Valiokunnan mukaan erilliset rangaistussäännökset korostavat teon moitittavuutta sekä selkeyttävät silpomisen ja silpomisen valmistelun rangaistavuutta ja suhdetta rikos-

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

lain yleisiin pahoinpitelyä koskeviin rangaistussäännöksiin. Niiden avulla voidaan nykyistä paremmin ottaa huomioon tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen perus- ja ihmisoikeuksia loukkaava luonne sekä silpomiseen liittyvät erityispiirteet.

Erillisten rangaistussäännösten avulla voidaan varmistaa myös sääntelyn kattavuus. Hallituksen esityksestä ilmenee, että vaikka sukuelimiä vahingoittavia tekoja arvioidaan nykyisin yleisten pahoinpitelyä koskevien rikoslain säännösten kautta, tulkinnanvaraisuutta katsotaan liittyvän erityisesti lapsia koskevien, vakavaa lievempien tekojen rikosoikeudelliseen arviointiin. Nykyiset säännökset kattavat varsin kattavasti myös tytön tai naisen viemisen ulkomaille sukuelinten silpomista varten taikka tytön tai naisen pakottamisen tai taivuttamisen alistumaan sukuelinten silpomiseen, mutta eivät kuitenkaan täysin aukottomasti (ks. HE, s. 15, 24 ja 25).

Myös lakivaliokunnan kuulemat asiantuntijat ovat laajasti kannattaneet ehdotettuja muutoksia ja pitäneet niitä perusteltuina. Ehdotettuihin säännöksiin on osassa lausuntoja esitetty kuitenkin myös huomioita ja huomautuksia, joiden esille nostamia kysymyksiä arvioidaan jäljempänä tarkemmin.

Ehdotettu sääntely poikkeaa sukupuolineutraalista kirjoitustavasta, jota pidetään lainsäädännössämme selkeänä pääsääntönä. Yhdenvertaisuuteen liittyvät näkökohdat eivät kuitenkaan valiokunnan saaman selvityksen mukaan estä lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla torjutaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista (ks. myös LaVM 6/2020 vp, s. 9 ja 10).

Naisen sukuelinten silpominen

Rikoslain 21 lukuun ehdotetun uuden 6 b §:n mukaan naisen sukuelinten silpomisena rangaistaan naisen tai tytön ulkoisen sukuelimen poistaminen kokonaan tai osittain tai sen muu vahingoittaminen. Rangaistusasteikoksi ehdotetaan vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta, mikä vastaa törkeän pahoinpitelyn (rikoslain 21 luvun 6 §) rangaistusasteikkoa.

Suhteessa pahoinpitelyä koskeviin rangaistussäännöksiin kyse on erityissäännöksestä, joka kattaa eriaisteiset silpomisteot. Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on katsottu, etteivät kansainväliset tai EU-velvoitteet edellytä Suomea kriminalisoimaan kaikkein lievimpiä tekemuotoja. Niin ikään on katsottu, että jos tunnusmerkistöä ei rajata naisen sukuelinten vakavaan vahingoittamiseen, tulisi ehdotetun rangaistussäännöksen rangaistusminimiä suhteellisuusperiaatteen ja myös rikosoikeuden sukupuolineutraaliutta koskevan periaatteen vuoksi laskea huomattavasti.

Lakivaliokunnan saaman selvityksen mukaan sekä Istanbulin sopimuksessa että NKV-direktiivissä velvoitetaan kriminalisoimaan myös "muu silpominen", jolla sekä Istanbulin sopimuksen selitysmuistion että NKV-direktiivin johdanto-osan mukaan tarkoitetaan kaikkien muiden fyysisten muutosten aiheuttamista tytön tai naisen sukuelimiin (ks. selitysmuistio kohta 199; HE 155/2014 vp, s. 52/I ja NKV-direktiivin johdanto-osan 15 kappale). Edellä mainitut velvoitteet eivät siten mahdollista rangaistussäännöksen soveltamisalan rajaamista vain sukuelinten poistamiseen ja vakavaan vahingoittamiseen, vaan myös silpomisen lievimmät tekemuodot tulee kriminalisoida.

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

Lisäksi valiokunta katsoo, että tytön ja naisen sukuelinten silpomisessa on kyse teoista, jotka ovat erityisesti perus- ja ihmisoikeusloukkauksena ja kokonaisuutena arvioiden vakavia ja moitittavia, myös lievimpien tekotapojen osalta. Teoilla loukataan henkeä ja terveyttä (oikeutta elämään), seksuaalista itsemääräämisoikeutta, henkilökohtaista koskemattomuutta sekä lasten oikeutta terveelliseen ja turvalliseen kehitykseen (ks. HE, s. 66 ja 67). Ehdotetuilla rangaistussäännöksillä suojataan siten useita erityisen painavia oikeushyviä. Tytön tai naisen sukuelinten silpomisessa ei näin ollen ole kyse vain fyysisten vammojen laadusta ja määrästä, vaan laajemmin yksilön useiden oikeuksien loukkauksesta, eikä tekoja voida arvioida yksinomaan fyysisen puuttumisen laajuuden perusteella.

Edellä esitetyn valossa on siten perusteltua, että ehdotettu rangaistussäännös kattaa eriaisteiset silpomisteot. Valiokunta pitää myös ehdotettua rangaistusasteikkoa oikeasuhtaisena.

Naisen sukuelinten silpomisen valmistelu

Rikoslain 21 lukuun ehdotettu uusi 6 c § naisen sukuelinten silpomisen valmistelusta kattaa silpomisen tekemistä varten 1) menettelemisen jollakin rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla, 2) naisen tai tytön viemisen ulkomaille ja 3) naisen tai tytön pakottamisen tai taivuttamisen alistumaan silpomiseen. Säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa. Rangaistusasteikoksi ehdotetaan vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään viisi vuotta.

Kyse on tältäkin osin erityissäännöksestä. Suhteessa rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä säädettyyn törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvaan rikoksen valmisteluun, josta tuomitaan vankeutta enintään neljä vuotta, ehdotettu uusi säännös eroaa valmistelun kohteena olevan päärikoksen, uusien tekotapojen sekä ankaramman rangaistusasteikon osalta. Enimmäisrangaistus perustuu NKV-direktiivin velvoitteisiin.

Valmistelukriminalisoinnit ovat Suomen rikosoikeusjärjestelmässä poikkeuksellisia, ja rangaistavuuden alan laajentamiseen koskemaan rikosten valmistelutoimia on perinteisesti suhtauduttu pidättyvästi (HE 141/2012 vp, s. 4—5 ja LaVM 8/2013 vp, s. 2). Valmistelukriminalisoinnin soveltamisalan raja on tehtävä siten erityisen harkitusti ottaen huomioon perusoikeuksien rajoitusedellytykset ja kriminalisointiperiaatteet. Lakivaliokunta pitää ehdotetun rangaistussäännöksen kattamia valmistelutoimia mainituissa suhteissa asianmukaisina.

Ehdotetun rangaistussäännöksen rangaistusminimiä on osassa asiantuntijalausuntoja pidetty liian ankarana. Yhtäältä on katsottu, ettei rangaistusminimin tulisi olla yhtä ankara kuin rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä säädetyn törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun rangaistusminimin, koska viimeksi mainittu rangaistussäännös koskee vähimmilläänkin törkeään pahoinpitelyn valmistelua eikä lievimpien tunnusmerkistön täyttävien silpomistekojen katsota moitittavuudeltaan yltävän törkeään pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävien tekojen tasolle. Toisaalta on katsottu, että ehdotetun rangaistussäännöksen kattamat teot rinnastuvat moitittavuudeltaan törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun kattamiin tekoihin, minkä

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

vuoksi ehdotetun rangaistussäännöksen vähimmäisrangaistus voitaisiin asettaa samalle tasolle kuin rikoslain 21 luvun 6 a §:n rangaistusasteikko.

Lakivaliokunnan mukaan perusteita voidaan esittää myös sen puolesta, että ehdotetun rangaistussäännöksen rangaistusasteikon vähimmäisrangaistus asetetaan samalle tasolle rikoslain 21 luvun 6 a §:n kanssa. Valiokunta pitää ehdotettua vähimmäisrangaistusta kuitenkin perusteltuna sekä oikeasuhtaisena ja johdonmukaisena ehdotettu enimmäisrangaistuskin huomioden. Valiokunta myös viittaa edellä naisen sukuelinten silpomista koskevasta rangaistussäännöksestä lausumaansa ja korostaa lievimpienkin silpomistekojen vakavuutta ja moitittavuutta kokonaisuutena arvioiden.

Muut toimenpiteet tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen estämiseksi ja siihen puuttumiseksi

Kansalaisaloitteesta antamaansa mietintöön viitaten lakivaliokunta korostaa, että lainsäädännölliset toimenpiteet eivät korvaa eivätkä ole yksin riittäviä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen estämiseksi ja siihen puuttumiseksi, vaan jatkossakin tarvitaan lisäksi tehokkaita, vaikuttavia käytännön toimenpiteitä hallinnon eri aloilla, kuten terveydenhoidossa, neuvolapalveluissa, varhaiskasvatuksessa, kouluissa, lastensuojelussa, maahanmuuttoprosesseissa ja kotouttamisessa (ks. LaVM 6/2020 vp, s. 15). Viranomaisten koulutus, yhteistyö ja yhteistyön koordinoiminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Silpomisen vastaisen työn tehokkuus edellyttää myös riittäviä resursseja. Lisäksi valiokunta korostaa yhteisöjen tietoisuutta Suomen lainsäädännöstä ja käytänteistä sekä valistuksen ja neuvonnan merkitystä.

Täytetyn tapon syyteoikeuden vanhentumisesta luopuminen

Syyteoikeuden vanhentumista koskevia rikoslain säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että syyteoikeus ei vanhennu, jos kysymyksessä on täytetty tappo (1. lakiehdotuksen 8 luvun 1 §:n 1 mom.). Nykyisin oikeus syyttää ei vanhennu rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus. Täytetyn tapon syyteoikeus vanhentuu 20 vuodessa.

Valtaosa valiokunnan kuulemista asiantuntijoista on kannattanut ehdotettua muutosta, mutta on myös katsottu, ettei ehdotetulle muutokselle ole esitetty erityisen vakuuttavia perusteita eikä painavaa yhteiskunnallista tarvetta. Ehdotettu muutosta on pidetty myös oikeasuhtaisuuden kannalta ongelmallisena ja kiinnitetty huomiota siihen, että tappo on moitittavuudeltaan vähäisempi kuin murha.

Lakivaliokunnan mielestä esiin tuodut seikat ovat huomionarvoisia. Estettä ei kuitenkaan ole sätää rikosoikeudelliseen vanhentumisjärjestelmään poikkeusta täytetyn tapon syyteoikeuden vanhentumisen osalta. Valiokunnan mielestä ehdotettua muutosta voidaan puoltaa periaatteellisin syin. Vaikka tappo ei ole yhtä vakava rikos kuin murha, kyse on vakavasta tahallisesta rikoksesta, joka kohdistuu arvokkaimpaan oikeushyvään eli henkeen. Täytetyn tapon osalta voidaan esityksessä esiin tuoduin tavoin katsoa, ettei rikoksen hyvitystarve vähene ajan saatossa. Täytetystä taposta on siten perusteltua voida saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen ilman, että vanhentumista koskevat säännökset asettavat tälle estettä. Tämä on tärkeää myös sen vuoksi, ettei rajanveto murhan ja tapon välillä ole aina täysin selvä ja kysymys voi ratketa pitkän ajan kuluttua

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

oikeudenkäynnissä. Valiokunta myös toteaa, että syyteoikeuden vanhentumisesta säädetään nykyisinkin erityissäännöksin eräiden rikostyyppien osalta.

Lapsensurmaa koskevan rangaistussäännöksen kumoaminen

Rikoslain 21 luvun 4 §:ssä säädetään lapsensurmasta. Kyse on teosta, jossa tekijä synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa surmaa lapsensa. Lapsensurmasta voidaan tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan lapsensurmaa koskevan rangaistussäännöksen kumoamista tarpeettomana. Esityksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole poistaa säännöksessä tarkoitettun teon rangaistavuutta, vaan lapsensurmaa vastaavaan tekoon sovellettaisiin jatkossa rikoslain tahallisia henkirikoksia koskevia yleisiä säännöksiä koskien tappoa, murhaa ja surmaa. Esityksen mukaan muutoksen tarkoituksena ei ole lähtökohtaisesti ankaroittaa lapsensurmaa vastaavista teoista tuomittavia rangaistuksia, vaan selkeyttää rikoslakia (s. 35).

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa ehdotettua muutosta on pääosin tuettu, mutta uudistuksen tarpeeseen ja perusteluihin on suhtauduttu myös kriittisesti. Lisäksi uudistukseen katsotaan liittyvän riski oikeustilan ankaroitumisesta.

Hallituksen esityksen perusteluissa tarkastellaan lapsensurmaa edeltävän "lapsentappoa" ja "lapsenmurhaa" koskevan rangaistussäännöksen taustaa (ks. s. 23). Kuten esityksestä ilmenee, lapsenmurhaa koskevan rangaistussäännöksen taustalla on alun perin ollut pyrkimys pitää yllä korkeaa moraalia, ja rikosten määrä on ollut varsin korkea. Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä 1990-luvulla erillissäännös haluttiin vielä säilyttää, sillä rikosnimellä ja teon lievemmillä rangaistavuudella katsottiin olevan olennainen merkitys rikokseen pääsääntöisesti syyllistyneiden hyvin nuorten äitien tulevaisuuden kannalta (ks. HE, s. 30 ja siinä viitattu HE 94/1993 vp, s. 95/I). Lainsäädännön ja yhteiskunnan kehityksen myötä rangaistussäännöstä on kuitenkin nykyisin sovellettu käytännössä hyvin harvoin, minkä vuoksi erillissäännöstä ei hallituksen esityksessä pidetä enää tarkoituksenmukaisena eikä sille katsota olevan enää perusteltua tarvetta (ks. s. 31 ja 32).

Saamansa selvityksen valossa lakivaliokunta yhtyy hallituksen esityksen johtopäätöksiin. Erillisellä rangaistussäännöksellä on oma historiallinen taustansa, mutta ajan kuluessa se on muodostunut tarpeettomaksi. Lapsensurmaa vastaavissa tilanteissa voidaan soveltaa yleisiä tahallisia henkirikoksia koskevia rikoslain säännöksiä. Sovellettava rangaistussäännös määräytyy tällöin normaaliin tapaan rikosoikeudenkäynnissä.

Koska yleisten tahallisia henkirikoksia koskevien rikosten rangaistusasteikot ovat korkeampia kuin lapsensurman rangaistusasteikko, muutoksesta seuraa, että lapsensurmaa vastaavasta teosta voidaan tuomita ankarampia rangaistuksia (ks. HE, s. 36). Muutoksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti ankaroittaa tuomittavia rangaistuksia (ks. HE, s. 35 ja 36). Valiokunta pitää tärkeänä, että nykyisin lapsensurmana tuomittaviin tapauksiin liittyvät erityispiirteet otetaan jatkossa asianmukaisesti huomioon syyntakeisuusarvioinnissa, tunnusmerkistön valinnassa ja rangaistuksen määräämisessä.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Laki rikoslain muuttamisesta

8 luku. Vanhentumisesta

2 §. Syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen. Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi erityisestä syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohdasta, kun kyse on kahdeksantoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuvasta naisen sukuelinten silpomisesta tai 21 luvun 6 c §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua naisen sukuelinten silpomisen valmistelusta eli naisen tai tytön pakottamisesta tai taivuttamisesta alistumaan silpomiseen. Kyseisissä tapauksissa syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Lakivaliokunta pitää ehdotettua säännöstä perusteltuna ja tärkeänä lapsen edun kannalta.

Ehdotettu säännös ei koske 21 luvun 6 c §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettuja naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen tekotapoja, vaan niiden osalta vanhentumisajan alkamisajankohta määräytyy yleisten syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohtien mukaan. Esityksen perusteluiden mukaan NKV-direktiivin velvoitteet edellyttävät erityistä syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohtaa naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen osalta silloin, kun kyse on edellä mainitun säännöksen 3 kohdassa tarkoitettua tytön tai naisen pakottamisesta tai taivuttamisesta alistumaan naisen sukuelinten silpomiseen. Sen sijaan mainitun säännöksen 1 ja 2 kohdassa on kyse NKV-direktiiviä laajemmasta kansallisesta kriminalisoinnista eikä direktiivistä johdu niitä koskevia velvoitteita, minkä vuoksi vakiintuneiden yleisten vanhentumissäännösten soveltamista pidetään perusteltuna (ks. HE, s. 27, 40 ja 54). Valiokunnan saaman selvityksen mukaan Suomessa ei ole myöskään käytännön tarvetta ulottaa erityistä syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohtaa muihin naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen muotoihin.

Perusteita voidaan esittää sille, että syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta, myös rikoslain 21 luvun 6 c §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, mutta valiokunta pitää perusteltuna esityksen lähtökohtaa siitä, että vakiintuneista yleisistä vanhentumissäännöksistä poiketaan vain siltä osin kuin on välttämätöntä eli direktiivin edellyttämässä laajuudessa.

21 luku. Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

6 b §. Naisen sukuelinten silpominen. Pykälän 1 momentissa säädetään naisen sukuelinten silpomisena rangaistavaksi naisen tai tytön ulkoisen sukuelimen kokonaan tai osittain poistaminen tai muuten vahingoittaminen. Pykälään ei sisälly naisen sukuelinten silpomisen määritelmää, mikä johtuu valiokunnan saaman selvityksen mukaan siitä, ettei naisen sukuelinten silpomiselle ole selvää kansainvälistä legaalimääritelmää. Valiokunta pitää sääntelytapaa hyväksyttävänä ottaen huomioon, että ehdotetusta säännöksestä ilmenee sen otsikko ja tunnusmerkistön kuvaus huomioiden riittävän täsmällisesti, mitä rangaistavaksi säädetyllä silpomisella tarkoitetaan, ja silpomista ja sen määritelmää käsitellään lisäksi esityksen perusteluissa.

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

Ehdotetun rangaistussäännöksen tekotapaa koskien naisen tai tytön ulkoisen sukuelimen kokonaan tai osittain poistamista on asiantuntijakuulemisissa pidetty täsmällisenä, mutta tulkinnanvaraisuutta on katsottu liittyvän tekotapaan ”muuten vahingoittaa”.

Hallituksen esityksen perusteluissa (ks. HE, s. 55 ja 56) on pyritty avaamaan, millaisia tekoja rangaistussäännös kattaa ja millaiset teot rajautuvat sen ulkopuolelle, sekä rangaistussäännöksen suhdetta pahoinpitelyä koskeviin rangaistussäännöksiin. Esityksen perusteluista muun muassa ilmenee, että sukuelimen vahingoittaminen naisen sukuelimen silpomisessa voi sisältää vakavuudeltaan ja kestoltaan hyvin vaihtelevia tekoja, kuten esimerkiksi ihon arpeuttamista, kudoksen poistoa tai mustelman tai ruhjeen aiheuttamisen. Myös lievät vahingoittamisteot, kuten pistot ja viillot, kuuluvat perustelujen mukaan säännöksen soveltamisalaan. Sen sijaan pelkkää kivun aiheuttamista esimerkiksi hankaamalla tai nipistämällä ei katsota säännöksessä tarkoitetuksi vahingoittamiseksi, ellei teko tosiasiallisesti myös aiheuta sukuelimeen joko pysyvää tai tilapäistä vahinkoa. Tällaiset säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät teot tulevat esityksen mukaan arvioitaviksi yleisten pahoinpitelyä koskevien säännösten mukaan. Yleisten pahoinpitelyä koskevien sääntöjen mukaan arvioidaan esityksen mukaan jatkossa myös tapaukset, joissa esimerkiksi pahoinpitely- tai tappelutilanteessa taikka urheilussa henkilön sukuelinten alueelle kohdistuu potku, lyönti tai muu isku, joka aiheuttaa sukuelimeen vamman tai kipua. Lisäksi muun muassa lääketieteellisesti perustellut, terveydenhuollon ammattihenkilön potilaslainsäädännön mukaisesti asianmukaisesti suorittamat lääketieteelliset toimenpiteet samoin kuin teot, joihin henkilö vapaaehtoisesti hakeutuu laillisen palveluntarjoajan luokse, jäävät säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.

Selvyyden vuoksi valiokunta toteaa, että ehdotetun säännöksen sanamuodon perusteella sekä ”kokonaan tai osittain poistamisen” että ”muuten vahingoittamisen” tulee kohdistua ”ulkoiseen sukuelimeen”. Ehdotetussa tunnusmerkistössä tarkoitettua naisen tai tytön ulkoisen sukuelimen vahingoittamiselta ei kuitenkaan edellytetä vahingon pysyvyyttä. Lievimpien tekojen osalta esimerkiksi pisto- tai viiltokohdan parantuessa pysyviä jälkiä jättämättä vahingon aiheutumista voidaan esityksen perustelujen mukaan arvioida esimerkiksi siitä aiheutuvan haitan avulla, ja haitta voi olla myös psyykkistä (s. 56). Ehdotetun säännöksen sanamuodon ja perustelujen valossa on kuitenkin selvää, että pelkkä psyykkisen terveyden vahingoittaminen ei täytä tunnusmerkistöä.

Pykälässä tai sen perusteluissa ei nimenomaisesti käsitellä silpomisen uusimista, mutta ehdotetun rangaistussäännöksen sanamuodon ja edellä mainittujen esityksen perusteluista ilmenevien seikkojen valossa valiokunta katsoo, että pykälä kattaa myös uudelleen silpomisen.

Rangaistavan käyttäytymisen rajaamiseksi ehdotetussa säännöksessä valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on esitetty esimerkiksi sitä, että teolta edellytettäisiin tiettyä silpomis- tai vahingoittamistarkoitusta taikka teon kohteelta tiettyjä ominaisuuksia, kuten uhrin alisteista asemaa. Valiokunta kuitenkin katsoo, ettei teon tarkoituksen tai uhrin alisteiden aseman tai muun lisäominaisuuden sisällyttäminen tunnusmerkistöön ole tarpeen eikä perusteltuakaan. Lisäkriteerit eivät välttämättä selvennä tunnusmerkistöä, vaan saattaisivat vaikeuttaa tunnusmerkistön tulkittamista, soveltamista ja toteen näyttämistä sekä johtaa soveltamisalan supistumiseen. Valiokunta myös toteaa, että kansainvälisissä ja EU-velvoitteissa silpomisen määritelmä on kytketty sukuelimen vahingoittamiseen, eikä siihen sisälly muita edellytyksiä, kuten tavoitetta vahingoittaa tai teon kohdistumista uhriin, joka on alisteisessa asemassa (ks. HE, s. 8).

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että silpomistekoa ei voida oikeuttaa henkilön suostumuksella, eikä huoltaja voi antaa huollettavansa puolesta suostumusta tällaiseen tekoon (s. 33 ja 56). Valiokunta yhtyy perustelulausumaan. Valiokunta viittaa edellä yleisperusteluissa esittämäänsä ja katsoo, että naisen sukuelinten silpomisesta on kyse vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta, johon ei voida pätevästi antaa suostumusta. Myös ehdotetun rangaistussäännöksen soveltamisalaan kuuluvien lievimpienkin tekojen osalta kyse on teoista, jotka erityisesti perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta ja kokonaisuutena arvioiden ovat vakavia, eikä niitä voida arvioida vain fyysisten vammojen laajuuden perusteella.

6. Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta

10 luku. Salaiset pakkokeinot

3 §. Telekuuntelu ja sen edellytykset. Pykälän 2 momentin 6 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että telekuunteluun voidaan antaa lupa myös, jos epäiltyä on syytä epäillä rangaistavaksi ehdotetusta naisen sukuelinten silpomisesta. Tämä on perusteltua ottaen huomioon muun muassa se, että kyse on henkeen ja terveyteen kohdistuvasta vakavasta rikoksesta, josta ehdotettu ankarin rangaistus on kymmenen vuotta vankeutta (ks. s. 62). Moitittavuudeltaan teko rinnastuu törkeään pahoinpitelyyn, jonka tutkinnassa telekuuntelua voidaan käyttää. Samalla valiokunta korostaa pakkokeinolain suhteellisuusperiaatteen (1 luvun 2 §) huomioimisen tärkeyttä pakkokeinon käytöedellytysten arvioinnissa ottaen huomioon, että naisen sukuelinten silpominen kattaa edellä selvitetyn tavoin moitittavuudeltaan erilaisia tekoja.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on esitetty harkittavaksi, tulisiko telekuuntelu sallia myös, jos epäiltyä on syytä epäillä rangaistavaksi ehdotetusta naisen sukuelinten silpomisen valmistelusta ottaen huomioon valmistelurikoksen selvittämisen vaikeus, silpomisen ennaltaehkäisyn tärkeys sekä silpomisen valmistelun törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua ankarampi rangaistusasteikko. Valmistelurikosten osalta voimassa oleva sääntely mahdollistaa telekuuntelun kuitenkin vain, kun kyse on tahallisen henkirikoksen eli tapon, murhan tai surman valmistelusta, mutta ei törkeän pahoinpitelyn valmistelun osalta, ja hallituksen esityksessä on lähdetty siitä, että ehdotettu sääntely vastaa näitä lähtökohtia (ks. HE, s. 62).

Valiokunta toteaa, että telekuuntelun salliminen naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen osalta olisi merkittävä muutos. Tällaista muutosta ei ole mahdollista toteuttaa esityksen eduskuntakäsittelyssä, vaan sen arvioiminen, onko tällainen muutos mahdollista ja tarpeen toteuttaa, tulisi pohtia erikseen perus- ja ihmisoikeusnäkökohdat huomioiden, sillä telekuuntelussa on kyse perustuslaissa turvattuun luottamuksellisen viestin suojaan puuttuvasta toimivaltuudesta.

Edellä esitetyn valossa valiokunta puoltaa telekuuntelun mahdollistamista esityksessä ehdotetussa laajuudessa. Selvyyden vuoksi valiokunta myös toteaa, että jos epäiltyä on syytä epäillä rangaistavaksi ehdotetusta naisen sukuelinten silpomisen valmistelusta, voimassa oleva sääntely mahdollistaa televalvonnan (pakkokeinolain 10 luvun 6 §) vastaavasti kuin törkeän pahoinpitelyn valmistelun osalta.

Valiokunnan mietintö LaVM 9/2024 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 69/2024 vp sisältyvät 1.—9. lakiehdotuksen.

Helsingissä 13.11.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Pekka Aittakumpu ps
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Jessi Jokelainen vas
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila